

Václav Havel a příroda

Rozloučení s Václavem Havlem na konci minulého roku bylo skutečně impozantní, na jeho vkus možná až příliš. Proběhlo na dvou zřetelně odlišných rovinách: na té oficiální, mediální a státní, která ovšem podléhá zákonitostem této uspěchané a mnohmluvné doby, a na té spontánní, spíš mlčenlivé, a o to snad také hlubší. Zatímco ta první na čas úplně obsadila stránky médií, než ji vystřídala jiná témata, ta druhá žádný prostor nezabírala a nemusí ho tudíž ani vyklízet. Těm, kdo měli Václava Havla rádi, jeho přítomnost silně chybí, a začínají přemýšlet, čím a jak na ni navázat, aby se neztratilo to jedinečné, co do naší skutečnosti přinesl.

Redakce Živy mě požádala, abych se pokusil připomenout, jak se Havel sám vztahoval k přírodě a jak chápal postavení či poslání člověka ve světě, do něhož se narodil. To se ovšem snáze řekne, než udělat. Už na první pohled je jasné, že Havel od mládí obrátil celý svůj životní zájem a energii někam docela jinam – totiž k literatuře a k divadlu. Právě tam viděl nejlepší příležitost, jak uplatnit svou mimořádnou schopnost ostře a přesně sledovat lidské vztahy, a to zejména ty blízké, které se vyjevují v rozhovoru. Jeho tématem nebyly ani vztahy úplně intimní, dramata vnitřního života, lásky a nenávisti, ani na druhé straně vztahy programové a účelové, jaké vznikají mezi lidmi ve společenských rolích. Jeho dialogy nejsou ani hovory milenců, ani konfrontace velkých postav a hrdinů, kteří by spolu zápolili o moc nebo o pravdu. Provázejí téměř vždy setkání přátel a známých, kteří si jistě nejsou cizí, natož pak nepřáteli, ale ani je nespojuje nějaká horoucí naděje, společná nouze nebo hrozba.

Havlovy hry však na druhé straně rozhodně nejsou to, čemu divadelníci říkají „konverzačka“, elegantní a vtipná výměna názorů, na niž se divák rád podívá a třeba i zasměje. Od Zahradní slavnosti až po Odcházení předvádějí úplně obyčejné lidi, naše současníky, jak spolu hovoří a jak si přítom nemohou rozumět. „Ptydepe“ není nějaký dábelský projekt, jak lidem dorozumění znemožnit, jak je připravit o schopnost sdílet společný smysl, ale mnohem víc výraz a symbol naší vlastní neschopnosti sdělovat a chápat. Havlovo divadlo je někdy karikatura a perzifláž lidské trapnosti, ale žádná „společenská kritika“, takže divák neodchází s odhodláním za něco bojovat, nýbrž spíš s trapně tísnivým pocitem, že to tak mezi námi opravdu chodí.

K divadlu jako modelové situaci rozhovoru možná Havla přivedla ještě jedna věc. Pokud se nemýlím, měl už od mládí spíše odtažitý, opatrný ne-li rovnou štítivý vztah k technice, který se objevuje i v jeho posledních projevech, a protože si techniku – možná i pod vlivem Heideggerovy – až příliš spojoval s vědou, měl i k ní vztah mírně řečeno opatrný. Započaté studium

chemie rozhodně nebyla jeho cesta a k přírodě mu přístup neotevřelo. Zajímali ho lidé a jejich – to jest naše – podivně vlašné a lhostejné vztahy. Těm ostatně odpovídá i jeho chladný a trochu šroubovaný jazyk.

Takže Havel a příroda – prázdná množina? Ne tak docela, i když jeho cesta k ochraně přírody šla ještě velkou oklikou. V hrozném marasmu 70. let Havel objevil jiný svět mladých lidí takřkajíc „na okraji“, kterým ale o něco šlo a mezi nimiž společná nouze „undergroundu“ vytvořila i docela jiné vztahy. Na rozdíl od slušné společnosti s jejím uhlazeným pokrytectvím tady se lidé k sobě chovali sice neslušně a nezdvorně, zato upřímně a se samozřejmou praktickou solidaritou, která nezná žádné vytáčky. Z tohoto zážitku mimochodem vyrostla i obrana „Plastiků“ a z té pak také Charta 77.

Jak jsem už řekl, Havlova cesta k přírodě nevedla přes vědecký zájem o její tajemství a krásy, protože vědu podezřival, že jí nakonec jde o ovládnání a kořist. Zato se někdy v 80. letech setkal s jinou, mírně „podzemní“ skupinou nadšenců, totiž s ochránci přírody, kteří mu přírodu uká-

zali v opačném světle. Ne jako předmět zkoumání, z něhož by mohl být nějaký technický a hospodářský užitek, nýbrž jako ohroženou oběť lidské bezohlednosti a kořistnictví. Tento veliký objev, který fakticky udělala až mladší generace, Havlovi jednak potvrdil jeho obavy, jednak mu otevřel oči pro jiné velké téma, než jsou jen vztahy mezi lidmi.

Tuhle složitou životní okliku jsem musel vyložit, aby bylo možné rozumět té velmi zvláštní a specifické podobě, do níž si Havel obě tato životní témata spojil. V jeho státnických projevech až po články z posledních let se starost o přírodu objevuje čím dál víc a ostřeji, ale nikdy v ní nejde o přírodu samu ve vědeckém smyslu, nýbrž o celek světa, jehož jedna – lidská – složka ohrožuje samu sebe tím, jak zachází s „mimolidským“ kolem sebe. Člověk tu jistě není pro přírodu, nýbrž příroda pro člověka, jenže ten ve své bohorovné pyše nevidí, jak si sám připravuje zkázu.

Proto se v Havlových textech jen vzácně objevuje slovo „příroda“, a pokud to jen trochu jde, dává autor přednost „krajíně“. Když mluví o ochraně přírody, vždycky hned vedle ní staví krajinu, vesnice a lidská sídla, rád a často mluví o prohrěšcích současného urbanismu, o bezcitné architektuře a ovšem jako *cantus firmus* o lidské pyši a hrabivosti. Proti nim staví úctu a respekt k „přírodě, krajíně a historickému dědictví“, citlivý vztah k planetě a „kulturu pokory před světem“. V projevu k americkému kongresu r. 1990 i v Evropském parlamentu r. 2009 mluví dokonce o „tajemství vesmíru a bytí“ a zmiňuje potřebu proměny v lidské duši.

A zde – zdá se mi – se kruh jeho myšlení uzavírá. To, jak moderní člověk zachází se světem, se totiž podle Havla výrazně otiskuje i na něm samém. Jako je pro nás svět jen zásobárnou surovin a energií, případně smetištěm, tak se pro nás i vedení a spravování společných lidských záležitostí – čili politika – zvrhává v pouhou „technologie moci“ všemi prostředky, kde platí jen vítězství a porážky. Pokud se tato vítězství měří jediným parametrem peněz, stává se veřejný prostor místem bezohledného soupeření různých dílčích zájmů, které se v něm snaží urvat, co se dá. Lidé si neuvědomují, že nejen svoboda, ale dokonce i trh je možný jen v rámci dobře uspořádané společnosti, která tak nemůže být jen místem zápasu ve volném stylu.

Své slavné projevy přednášel Václav Havel ve slavnostním prostředí a ve sváteční náladě nečekaných úspěchů a velkých očekávání po r. 1989. Ve všední den se mohou zdát patetické a nadnesené a není nic snazšího, než se jim pošklebovat. Jistě, svátek z definice musí zůstat vzácný a velkými slovy je nutno šetřit. Ale potřebujeme je právě proto, abychom si je odnesli domů do všedních dnů a nepropadali malomyslnosti, jako kdyby v pondělí přestala platit. Ostatně když Václav Havel r. 2004 hovořil v Dillí o tom, jak se finance nebezpečně oddělují od vytváření užitečných hodnot a jak je nahrazují, mnozí se mu smáli; dnes stojí projev znovu za přečtení. A myšlenka, že krajina, lidská obydlí nebo kulturní dědictví si zaslouží respekt a ochranu právě tak jako ohrožené druhy, by také neměla zapadnout.

Křivoklátsko, pohled z Týrovické skály. Foto P. Mudra